

Saama- ja hakkama-tulevik tänapäeva eesti kirjakeeles

Kerli Prass

Tallinna ülikooli magister

Ajakirjanduskeelt on põnev uurida, kuna seal kajastuvad keeles toimuvad muutused üsna kiiresti. Viimastel aastatel hakkab ajakirjanduskeeles sageli silma *saama-* ja *hakkama-*verbidega tulevikutarindeid. Keeletoimetajad püüavad neid tekstidest välja parandada, kuid alati see ei õnnestu, ilma et teksti sisu muutuks. Ja kas alati ongi vaja neid ühendeid vältida?

Artikli aluseks oleva magistritöö uurimisobjektiks ongi *saama-* ja *hakkama-*tuleviku kasutamine tänapäeva eesti kirjakeeles. Töö eesmärgiks oli selgitada välja, kas on märgata, et *saama-* ja *hakkama-*tulevik on muutunud sagedasemaks ning laialt kasutatavaks. Kasutatud keelematerjal on pärit Tartu ülikooli koondkorpuse Eesti Päevalehe tekstidest. Kõigepealt võrdlesin *saama-* ja *hakkama-*tuleviku esinemissagedust aastatel 1997, 2002 ja 2007. Seejärel vaatlesin tegusõnu, millega *saama-* ja *hakkama-*tulevik ahelverbe moodustab. Uurisin, milliseid situatsioone¹ need verbid tähistavad ning millised on ahelverbiga väljendatava situatsiooni tegijad. Verbide sündmustüüpe ja tegijaid on oluline uurida eelkõige seepärast, et kontrollida Bybee ja

¹ Siinses uurimuses kasutatakse Vendleri verbi leksikaalsemantilistest omadustest lähtuvat mudelit (Vendler, Zeno 1967. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca (NY): Cornell University Press). Vendler jagab verbid nelja semantilisse klassi: seisundid, tegevused, saavutused, sooritused. Seisundid on staatiline sündmustüüp, seda iseloomustab kestus, muutumatus ajas ning piirivõimaluse puudumine. Seisundid jätkuvad ka lisaenergiat rakendamata ning lõpp-punkti kohta seisukohta ei võeta (nt *teadma*, *sarnanema*). Tegevustel on kestus ning neil pole piirivõimalust, kuid erinevalt seisunditest iseloomustab neid muutumine ajas (nt *jooksma*, *mängima*). Sooritused on sündmused, millel on kestus, aga ka kindel lõpp-punkt (nt *maja ehitama*, *ringi joonistama*). Saavutused on momentaansed sündmused, nad on taandatavad ühele kindlale ajahetkele, s.t neil puudub kestus (nt *surema*, *võitma*).

Dahli² välja toodud üldsuundumust, mille järgi tulevikutarindid lähtuvad aktiivse verbi ja tahtelise tegijaga lausest. Selliste andmete põhjal saab otsustada, kas *saama-* ja *hakkama-*tarindid sobivad eesti keeles tuleviku väljendamiseks või mitte.

Tulevik eesti keeles ja teistes keeltes

Kuigi ajast rääkides võib eristada nii minevikku, olevikku kui ka tulevikku, teevad keeled enamasti kõige selgemat vahet mineviku ja mittemineviku vahel, tulevik on seega osa mitteminevikust. Tuntumates keeltes on detailselt ja järjekindlalt grammatiseeritud just minevik kui olemasolev kogemus, tulevikust kõneldes pole grammatilise tulevikuvormi kasutamine nii reeglipärane. Tulevikutähendus kaasneb sageli mõne muu tegevust iseloomustava tähendusega, nagu modaaltähendused, aspektitähendus või tegevuse alguse tähendus.³

Nagu eelnevast selgub, on tulevikul mineviku- ja olevikuaegadest erinev staatus. Me ei saa tajuda või mäletada tulevikus toimuvaid olukordi. Samuti on arutatud, kas tuleviku kohta tehtud avaldused saavad üldse tõesed olla. Ometi räägime me tulevikust ja selleks on mitmeid põhjusi. Me võime rääkida oma tulevikuga seotud kavatsustest, me võime midagi ennustada.⁴

Tuleviku vormistamine pole aga keeltes kohustuslik nagu mineviku vormistamine. Ka regulaarse tulevikuvormiga keeltes viidatakse mõnel juhul tulevikule oleviku ajavormiga⁵. Dahli analüüsist⁶ on selgunud, et tulevikuta keeli on aga üsna vähe, tema uuritud 64 keelest on 50 keeles tulevik olemas, neist 27-s on see morfoloogiliselt vormistatuna.

² Bybee, Joan L; Östen Dahl 1989. The creation of tense and aspect system in the languages of the world. – *Studies in Language*, 13, 1, lk 90.

³ Comrie, Bernard 1993. *Tense*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, lk 44–45. Metslang, Helle 1994. Eesti ja soome – futuurumita keeled? – *Keel ja Kirjandus* 9, lk 538–539.

⁴ Dahl, Östen 2000. The grammar of future time reference in the European languages. – *Tense and Aspect in the languages of Europe*. (Empirical Approaches to Language Typology. EURO TYP 20-6. Eds. G. Bossong, B. Comrie). Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 309–310.

⁵ Metslang, Helle 1993. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – *Virittäjä* 2, lk 215.

⁶ Dahl, Östen 1985. *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell, lk 103–105.

Tulevikule viitamise viise on maailma keeltes mitmeid, eesti keeles on levinuimaks vahendiks olevikuvormi kasutamine, kuid tuleviku moodustamisel võetakse abiks ka ajamääruisi ning tulevikutähendusega abiverbina toimivaid tegusõnu, nt *saama* ja *hakkama*.

Saama-tulevik

Üheks tulevikku väljendavaks tarindiks on eesti keeles kujunenud verbi *saama* olevikuvorm + põhiverbi *ma*-tegevusnimi:⁷

Elu saab seal olema raske.

Helle Metslang⁸ on leidnud, et *saama*-tulevik pole tekkinud loomulikult. Metslang⁹ peabki *saama*-futuurumi hädaks seda, et ta on oma sisu ja vormi poolest vägagi grammatiseerunud, kuid pole samas juurdunud verbi paradigmasse. Oletatava lähtetarindi ja futuurumitarindi vahelt on kogu aeg puudunud üleminekulülid, tarind pole läbinud loomuliku grammatiseerumise teed. Kuna aga keel vajab futuurumit, on *saama*-tarind säilinud ja taas levimas. Lisaks räägib *saama*-tarindi poolt tõsi-
semate semantiliste piirangute puudumine, *saama*-verbi kasutatakse tema tavatähenduses harva¹⁰.

Analüüsitud materjal näitas, et *saama*-tuleviku kasutus suureneb. *Saama*-tulevikku esineb 1997., 2002. ja 2007. aastal 10 000 sõna kohta keskmiselt 3,5 ja 4,4 ja 6,6 korda. Kuna seda on siiski üsna vähe, võib väita, et *saama*-konstruktsioon ei olnud vaadeldud ajalehetekstides kuigi levinud.

95% *saama*-tuleviku juhtudest on tegu ühendiga *saab olema*:

Uus valitsus **saab** ilmselt **olema** ka eelmisest väiksem. (EPL 1997)

See osutab, et *saama*-tuleviku kasutusala on üsna kitsas. Samas näitavad tulemused erinevalt Metslangi andmetest¹¹ siiski *saama*-tuleviku

⁷ EKK = Ereht, Mati, Tiiu Ereht, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat (kolmas, täiendatud trükk). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 461.

⁸ Metslang, Helle 1997. Eesti keele ja teiste soome-ugri keelte futuurumi arenguid. – Keel ja Kirjandus 4, lk 229.

⁹ Metslang, Helle 1994. Eesti ja soome – futuurumita keeled? – Keel ja Kirjandus 10, lk 604.

¹⁰ Metslang, Helle 1993. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – Virittäjä 2, lk 217.

¹¹ Metslang, Helle 2006. Predikaat ajastut kogemas. – Keel ja Kirjandus 9, lk 714–727.

kasutusala laienemist. Kui 1997. aastal kasutati peamiselt ühendit *saab olema*, esines vaid kaks teist verbi (*uskuma, sarnanema*), siis 2007. aasta ajalehetekstides leidis juba üheksa verbi (*toimuma, ilustama, sõltuma, leiduma, pakkuma, kuuluma, paiknema, mängima, asuma*).

Saama-tulevik on väga üldine ja seda kasutatakse peamiselt staatiliste verbidega. Analüüsitud materjalis moodustas *saama*-tulevik ahelverbe 15 eri verbiga, millest enamik, 10 verbi olid staatilised, nt *leiduma, kuuluma, paiknema, olema, sõltuma*:

Füüsilise isiku tulumaksu osa riigituludes ei muutu oluliselt, selle suurus *saab sõltuma* tulumaksu määra vähenemise trepiastmete asukohast ja kõrgusest. (EPL 2002)

Vaid viis verbi olid dünaamilised, nt *toimuma, levima, mängima, minema, juhtuma*:

Peep Siitam kinnitas, et kaevamine *saab toimuma* ainult maa all ning maa peal *saab toimuma* vaid valmistoodangu ladustamine ning viimase astme purustamine ja kliidini transportimine. (EPL 2007)

97% kõikidest *saama*-tuleviku juhtudest moodustas *saama* ahelverbe seisundiverbidega, ainult 3% juhtudest tähistas see tegevusi ja protsesse.

Saama-tuleviku tegijate seas domineerivad abstraktsed ja elatud tegijad:

Pühapäeval lubab valima minna 71% inimestest, kuid *tegelik valimisaktiivsus saab olema* kümnekond protsenti väiksem, selgus Eesti Päevalehe tellitud ja Turu-uuringute AS-i veebruaris tehtud 786 vastajaga omnibuss-uuringust. (EPL 2007)

Kõige rohkem esines *saama*-tuleviku tegijate hulgas abstraktseid nähtusi (40%), seejärel füüsilisi objekte (27%) ning sündmusi ja protsesse (20%). Vähe leidis tegijatena inimesi (7%) ning asutusi, institutsioone ja kollektiive (6%). Kogu *saama*-futuuri materjalis oli üheks suurimaks muutuseks abstraktsete tegijate osakaalu vähenemine. Järjekindlalt on tegijatena vähenenud ka inimesed ning asutused, institutsioonid ja kollektiivid. Suurenenud on sündmuste ja protsesside osakaal. Selgub, et *saama*-tuleviku tegijate jaotus muutub aja jooksul ühtlasemaks, leidub eri tüüpi tegijaid.

Hakkama-tulevik

Verb *hakkama* on faasiverb, mis väljendab ainult üht osa sündmusest, nimelt selle algust. Lisaks tegevuse alguse väljendamisele kasutatakse verbi *hakkama* ka tulevikuliste situatsioonide tähistamiseks. Ühemõtteliste äärmuste (algus ja tulevik) vahele mahub veel üleminekuala.

Analüüsitud ajalehetekstides oli 50% *hakkama*-verbi kasutusjuhtudest tegu just *hakkama*-tulevikuga:

Hoones **hakkab paiknema** kaabeltelevisiooni peajaam, samuti leiavad ruumi Starmani teeninduskeskus ja bürooruumid. (EPL 1997)

Üleminekujuhte oli materjalis 29%:

Alates aprillikuust **hakkab** Vaike **müüma** oma poolehektarilisel maalapil kasvatatud priimulaid, kannikesi, rukkililli ja flokse. (EPL 1997)

Kõige vähem (21%) leidus *hakkama*-verbi alguse tähenduses:

„Kui rahval **hakkab** raha leiva kõrvalt **üle jääma**, siis läheb ka meil paremini,“ ütles Tani. (EPL 2007)

Aastate 1997, 2002 ja 2007 võrdlusest selgus, et märkimisväärseid muutusi kolme kasutustüübi vahel toimunud ei ole, 2% võrra on vähenenud *hakkama* kasutamine alguse tähenduses ning 2% võrra suurenenud üleminekujuhtude arv.

Hakkama-tuleviku kasuks räägib kergus, millega ta keeles tulevikutarindina juurdub. Tema kahjuks räägib aga semantiline piirang – tarind ei kõlba olevikus juba kehtiva seisundi edasikestmise kohta, seda kasutatakse sellise tulevikulise tegevuse kohta, mis pole kõnehetkel alanud, mille algus on tulevikus.¹²

Tulemustest selgus, et samuti nagu *saama*-tulevik, kasvab ka *hakkama*-tuleviku kasutussagedus. *Hakkama*-tulevikku leidus uuritud aastate materjalis vastavalt keskmiselt 25,6 ja 22,2 ning 26,6 juhtu 10 000 sõna kohta. Seega on *hakkama*-tulevik kasutusel palju enam kui *saama*-tulevik.

Erinevalt *saama*-tulevikust on *hakkama*-tuleviku kasutusala väga lai, seda kasutatakse paljude eri verbidega. *Hakkama*-tulevik moodustab ahelverbe tervelt 346 eri verbiga. Kümme kõige sagedamini esinevat

¹² Metslang, Helle 1993. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – Virittäjä 2, lk 217.

verbi on *tegelema, juhtima, olema, tegema, sõitma, kasutama, toimuma, pakkuma, tootma ja maksma*:

Bussipilet **hakkab maksma** 3 krooni, kuupilet 95. (EPL 1997)

Hakkama-tulevikku kasutatakse vastupidiselt *saama*-tulevikule peamiselt dünaamiliste verbidega. Kusjuures ilmnes, et suur osa dünaamilistest kestvatest verbidest on lausetes korduvana mõtestatud. See tähendab, et verb ei tähista ainult üht tegevust, vaid tulevikus korduvat tegevust:

Laev **hakkab sõitma** Vahemerel ajavahemikus mai kuni oktoober. (EPL 1997)

Hakkama-tulevikku kasutati analüüsitud materjalis 346 eri verbiga, neist 282 olid dünaamilised ja vaid 64 staatilised. 54% kõigist *hakkama*-tuleviku juhtudest oli tegu tegevuste ja protsessidega:

Eesti parim rallisõitja Markko Märtin **hakkab** uuel hooajal, mis algab 17. jaanuaril Monte Carlo ralliga, **sõitma** uues meeskonnas. (EPL 2002)

Vähem esines seda verbi saavutuste (21%) ja sooritustega (19%). Kõige vähem (6%) leidis seisundeid:

„Gorbatšovi autoriveerg **hakkab ilmuma** USA kohalikes lehtedes, samuti Ladina-Ameerika, Aasia ja Euroopa juhtivates väljaannetes,” ütles Gorbatšovi Fondi pressiesindaja. (EPL 2007)

Eesti saatkonna hoonet Vilniuses **hakkab** ehitama Merko Ehitus. (EPL 1997)

Starmani tegevdirektor Peeter Kern ütles, et uues hoones **hakkab paiknema** Starmani teeninduskeskus, bürooruumid ja kaabeltelevisiooni peajaam, mis edastab kaabelteleprogramme kõigile firma abonentidele. (EPL 1997)

Hakkama-tuleviku puhul võivad verbiga *hakkama* ahelverbe moodustavad verbid tähistada lauses erinevaid situatsioonitüüpe, nt sõna *tegema* tähistab enamasti tegevusi ja protsesse:

Onistar **hakkab tegema** oma tehastes Kristali toodetud Venemaa tuntumaid viinamarke „Gželka”, „Posolskaja”, „Staraja Moskva” ja „Zolotoje koltso”. (EPL 2002)

Kuid *tegema*-verb esineb mõnel korral ka soorituste (esimene näide) ja saavutustena (teine näide):

Johnny Depp **hakkab** Litvinenkost filmi **tegema**. (EPL 2007)

Samas võib tema sõnul Eestit hirmutada see, kui EL-is toimuks lähiaastatel tugev integratsioon, kus enamiku otsuseid **hakkab tegema** Brüssel. (EPL 2002)

Hakkama-tulevikuga ahelverbe moodustavate verbide situatsioonitüüpide analüüs näitab, et soorituste osakaal suureneb, samas kui saavutuste ja seisundite osakaal väheneb.

Erinevalt *saama*-futuurumist on *hakkama*-futuurumi tegijateks tüüpiliselt just konkreetsete ja elus tegijad:

Pärnu osakonna tegevdirektor Aivar Preis ütles, et ESC koolitusega meestest luuakse *töörühm*, kes **hakkab** koeri **sihtima** õhkrelvaga, milles on süstal uinutava narkoosiga. (EPL 1997)

Kahe nädala eest nimetati Venemaa uue valitsuse esimeseks asepeaministriks *reformimeelne Anatoli Tshubais*, kes **hakkab** vastutama turumajandusreformide eest ning lahendama maksmata jäänud palgade ja pensionide küsimust. (EPL 1997)

Kõige enam leidub tegijatena asutusi, institutsioone ja kollektiive (38%), füüsilisi objekte (24%) ja inimesi (21%). Vähem on abstraktseid nähtusi (12%) ning sündmusi ja protsesse (5%). Vaid üksikutel juhtudel on tegijateks muud elusolendid ja väljamõeldud tegelased ning meeleseisundid ja omadused. Uuritud aastate lõikes *hakkama*-futuurumi tegijate suhtes olulisi muutusi märgata ei ole.

Kahe suurema tegijate rühma, abstraktsete nähtuste ja füüsiliste objektide hulgas kerkivad esile veel väiksemad rühmad. Füüsiliste objektide hulgas võib eraldi rühmana eristada transpordivahendid, esemed ning ruumid ja ehitised:

Kuna *tudengibuss* **hakkab** nädalavahetuseti **sõitma** „ujuva graafiku” järgi ehk iga reisi aeg erineb varasemast, siis võib bussifirma vaatamata liiniloa puudumisele pääseda karistusest. (EPL 2007)

Abstraktsete nähtuste seas leidub rohkem kvantumit (kogust ja hulka), infoedastusvahendeid ning vahendeid ja võttestikku tähistavaid tegijaid.

Kokkuvõtteks

Nii *saama*- kui ka *hakkama*-tuleviku kasutus analüüsitud ajalehetekstides on aastatega suurenenud, kusjuures *saama*-tulevikust oluliselt rohkem kasutatakse *hakkama*-tulevikku. Verbi *hakkama* kolmest kasutustüübist (algus, tulevik, üleminekujuhud) kasutatakse pooltel juhtudel *hakkama*-verbi just tulevikulises tähenduses.

Saama-tuleviku kasutusala on üsna kitsas, see esineb peamiselt ühendina *saab olema*, kuid aastatel 1997–2007 on kasutusala siiski laienenud. *Saama*-tulevik on väga üldine ja seda kasutatakse peamiselt staatiliste verbidega. Tegijate seas domineerivad *saama*-tuleviku puhul abstraktsed ja elutud tegijad. Tegijate jaotus on aja jooksul muutunud ühtlasemaks, suuremad tegijarühmad domineerivad vähem.

Hakkama-tuleviku kasutusala on erinevalt *saama*-tulevikust väga lai, kuid ei paista uuritud aastate jooksul siiski laienevat. *Hakkama*-tulevikku kasutatakse peamiselt dünaamiliste verbidega, millest suur osa on lausetes korduvana mõtestatud. Kõige enam moodustab *hakkama* ahelverbe tegevusi ja protsesse väljendavate verbidega. Tegijateks on *hakkama*-tuleviku puhul tüüpiliselt konkreetseid ja elus tegijad.

Eelnevast järeldub, et *hakkama*-tulevik sobib eriti aktiivsemate sündmuste ja tahtelise tegijaga lausesse. Samale järeldusele on oma uurimustes jõudnud ka Helle Metslang¹³. Samuti on Bybee ja Dahl¹⁴ toonud välja üldsuundumuse, mille järgi tulevikutarindid lähtuvad aktiivse verbi ja tahtelise tegijaga lausest. Sellele suundumusele vastab *hakkama*-tulevik hästi, *saama*-tulevik aga mitte, kuna seda kasutatakse peamiselt staatiliste verbide ning abstraktsete ja elutute tegijatega.

Keelekorraldus on pidanud *saama*- ja *hakkama*-tuleviku kasutamist ebasoovitavaks. Näiteks soovib Peep Nemvalts¹⁵ võimaluse korral *saama*- ja *hakkama*-tulevikku vältida ning kasutada eestipärasemat väljendusviisi, kuna iga lauset mõistab kuulaja ikkagi laiemas kon-

¹³ Metslang, Helle 1993. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – Virittäjä 2, lk 203–221; Metslang, Helle 1997b. On the use of the Estonian past tense forms during the last century. – Estonian: Typological Studies II. Ed. M. Ereht (= Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 4), lk 98–145; Metslang, Helle 2006. Predikaat ajastut kogemas. – Keel ja Kirjandus 9, lk 714–727.

¹⁴ Bybee, Joan L; Östen Dahl 1989. The creation of tense and aspect system in the languages of the world. – Studies in Language, 13, 1, lk 90.

¹⁵ Nemvalts, Peep 1999. Pigem oma kui võõras! („Muutuv keel”). – Keel ja Kirjandus 11, lk 761.

tekstis, seega ei kao tulevikumõtestatus ka eestilikes variantides. Samas on Helle Metslang¹⁶ ja „Eesti keele käsiraamatu”¹⁷ autorid tõdenud, et vähemalt *saama*-tulevik on eesti keeles sel määral juurdunud, et tema kasutust ära keelata pole võimalik. Samuti näitavad siinse uuringu tulemused, et nii *saama*- kui ka *hakkama*-tarindid on tuleviku väljendamise vahendina leidnud oma koha eesti keeles. Seega ei maksa *saama*- ja *hakkama*-tulevikku üleliia peljata, kuid enne kasutamist võiks mõelda, kas sama mõtet saab hõlpsamini väljendada muid vahendeid kasutades. Ei *saama*- ega *hakkama*-tulevik ole koll, mida karta, kuid põhjendamatult laiutada ei maksa neil ka lasta.

¹⁶ Metslang, Helle 1993. Verbitarind ajatähendust väljendamas. – Virittäjä 2, lk 216; Metslang, Helle 2003. Saama-tulevik. – Oma Keel 2, lk 34–39.

¹⁷ EKK = Ereht, Mati; Tiiu Ereht; Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat (kolmas, täiendatud trükk). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 462.